

NÉMET

Nem vagyok zseni. Sajnos. És jóstehetségem sincs, inkább csak szerencsés véletlen, hogy az előző lapszámban éppen az idei irodalmi Nobel-díjat elnyerő Herta MÜLLER legújabb regényéről, az *Atemschaugelről* is írtam, amely a második világháború végén és után a kollektív bűnösség jegyében szovjet munkatáborokba internált romániai német kissebességnek és Oskar Pastiornak állít emléket. Müller ugyanis egyértelműen ismert és elismert szerző Németországban, ám eddig nem emelkedett ki különösebben a többi hasonló elismertségű kortárs közül, díjazása tulajdonképpen mindenkit meglepett. Még a Berliner Literaturkritik (BLK) is úgy fogalmaz, hogy „Ugyan több mint egy tucat kitüntetéssel ismerték már el az 56 éves író munkásságát – ennek ellenére még az irodalom szerelmesei is a nagy ismeretlenként tekintenek rá.” „Ismerik Herta Müllert? (...) tegnap óta világhíres!” sűrítette kissé szemtelen kérdésbe a problémát a Berliner Kurier. A német irodalomkritika felkent főpapja, Marcel Reich-Ranicki nem volt hajlandó kommentálni, hogy Müller kapta meg a díjat, ugyanakkor nem rejtette véka alá, hogy évek óta az amerikai Philip ROTH-nak szurkol, de számított rá, hogy az idén nő nyeri el a kitüntetést. Ezzel pedig ismét azon vélemény került előtérbe, amely szerint a Svéd Akadémia nem csak, vagy nem elsősorban az irodalmi értékek alapján, hanem esetenként politikai megfontolásokból dönt úgy, ahogy éppen dönt. Peter Englund, az Akadémia zsűrielnöke a dpa-nak adott interjúban részben reagál az ehhez hasonló felvetésekre, amikor így nyilatkozik Müllerről: „Legújabb regénye, az *Atemschaugel* mélyen megérintett. Fantasztikus és valóban igen egyéni módon közelíti meg a láger témáját. Politikai és történelmi elkötelezettsége ugyanakkor egyáltalán nem játszott szerepet a döntésünkben. Az sem, hogy 20 éve omlott le a fal. (...) Egyébiránt pedig természetesen nagyon örvendetes nőnek adni a Nobel-díjat. Ugyanakkor ennek szemernyi szerepe sem volt a döntésben. Herta Müller egyszerűen jó, és még csak véletlenül sem a nő kvóta miatt.” (Forrás: <http://www.berlinerliteraturkritik.de/detailseite/artikel/keine-quotenfrau.html>.)

Az 1987 óta Berlinben élő romániai német író bányai sváb családba született. Anyanyelve német, a románt 15 évesen sajátította el. A BLK-nak azt nyilatkozta, mindössze annyiban német szerző, hogy németül ír. A később elsajátított román nyelv nem nyújtja számára azt az intimitást, ami az alkotáshoz szükséges. Identitását tekintve ugyanakkor kicsit románnak és kicsit németnek is érzi magát. Írásai önéletrajzi ihletésűek, állandó visszatérő témája a diktatúra és a terror. Ugyanakkor „nincs missziója”, küldetéstudata. 1984-ben kezdett el írni, amikor a román titkosszolgálat, a Securitate állandó zaklatásainak volt kitéve, mivel nem hagyta magát beszervezni. Államellenség lett, a kollégái elfordultak tőle. Az írás lett az eszköze, hogy újra lássa hol is áll és ki ő maga. Másrészt az irodalomban látja az egyetlen eszközt, amely segítségével az egyén kiemelhető a történelemben. A Nobel-díjat egyfajta jutalomnak tekinti. „Örülök, hogy megjutalmazták, ahogyan feldolgozom a témát, amely mindig a diktatúráról, az egyén tervszerű megsemmisítéséről szól, aki semmit sem számít a totalitárius társadalomnak. Örülök a barátaim miatt, akik – nem kevesen – a terror áldozataivá lettek. És örülök Oskar Pastior miatt. Azt hiszem, gyerekes örömet érzett volna.” – nyilatkozta a Zeit online-nak.

Müller legnagyobb jutalma e tekintetben bizonyára az, hogy máris sokkal szélesebb olvasóközönséghez jutnak el ezek a művek. Legújabb regénye már három nappal a díj bejelentése után hiánycikké vált. A szerző, amelyről október 15-én ingyen lehetett letölteni, túlterheltség miatt összeomlott. Az *Atemschaukelt* és korábbi regényeit is viharos gyorsasággal kezdték újra nyomni a kiadók. Ezek: *Der König verneigt sich und tötet* (A király meghajol és öl); *Der Fuchs war damals schon der Jäger* (A róka csapdába esnek, ford. Lendvai Katalin, Pesti Szalon, 1995); *Herztier* (Szívállat); *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt* (Az ember egy nagyfácán a világban). Mindemellett a Nobel-díjtól függetlenül az idén a Franz Werfel Emberjogi Díjat is Müllernek ítélte a Zentrum gegen Vertreibungen (Üldöztetések Elleni Központ) amelyet november elsején vett át az író a frankfurti Paulskirche-ben.

A Német Könyvdíj hattételes rövid listáján is szerepelt Müller új regénye, ám meglepetésre egy kívülállóként aposztrofált szerző, Kathrin SCHMIDT önéletrajzi ihletésű műve, a *Du stirbst nicht* (Nem halsz meg) lett a befutó. A regény hol lakonikusan, hol gúnyosan, vagy éppen félelmetesen mutatja be az agyvérzésen átesett, az öntudatlanságból ébredő, a világot lassacskán visszaszerző beteg belső életét, amelynek képeiből családja, házassága és egy hihetetlenül nagy, váratlan szerelem története kerekedik. 2009 legjobb szépirodalmi művében leginkább azt a precizitást és türelmet dicsérik a kritikusok, amellyel a felépülés, valamint a nyelv és a beszéd visszanyerésének folyamatát ábrázolja az író.

(Paksy Tünde)

OLASZ

Antonio TABUCCHI olvasói már régóta várták, hogy az olasz Pen Club által Nobel-díjra jelölt író új kötettel jelentkezzen: egy ideje régebbi művek új kiadásával, antológiákkal kellett beérniük, vagy folyóiratszámokban publikált rövidebb közéleti témájú esszékkel, megszólalásokkal. A mindenki által nagyon várt újabb regény ugyan még nem készült el, de a Feltrinelli kiadó gondozásában megjelent *Il tempo invecchia in fretta* (*Gyorsan öregszik az idő*) című kötet kilenc nagyon szép elbeszélést tartalmaz. Mind a kilenc történet hőse a maga módján az idővel szembesül: az egykor megélt események idejével vagy azokéval, amelyeket éppen most élnek meg; az emlékezet idejével és a tudat belső idejével. Ám mintha belső homokórájukban szélvihar támadt volna: az idő hol észrevétlenül tovaillan, hol pedig megáll, egyetlen pillanatban örvénylik, majd akár egy fekete lyuk, eltűnik, mindent elnyel, hogy aztán ismét felbukkanjon és számon kérje a kiesett pillanatokat. A kilenc történet közül öt a mi kelet-európai térségünkhöz kötődik, a főszereplők, akik a Tabucchi-novellákban megszokott elbeszélői technikának megfelelően valakinek éppen elmesélik történetüket, s rábízák az illetőre, hogy aztán a maga módján adja tovább vagy éppen zárja magába, életük valamelyik korszakát Budapesten, Varsóban, Berlinben vagy éppen Bukarestben töltötték. Az egykori NDK titkosszolgálatának egykori ügynöke, aki éveken át megfigyelte Bertolt Brechtet, most céltalanul ödög Berlin utcáin, míg aztán elszál a temetőbe az író sírjához, hogy rábízson egy titkot. Egy horvátországi nyaralóhelyen egy olasz katonatiszt, aki Koszovóban szolgált és az elszegényített urántól sugárfertőzést kapott, a tengerparton megtanít egy kislányt arra, hogy hogyan olvashatja ki a jövőt a felhők mozgásából. Számunkra természetesen a magyar vonatkozású történet (*Fra generali – A két tábornok*) a legérdekesebb: László New Yorkban él, egy ottani McDonald's étteremben meséli el egy honfitársának élettörténetét, aki alkalmasint az „íróra”, vagyis a fikatív elbeszélőre bízta a hallottakat: „elmesélem neked szó szerint, amit mondott, a többi csak találgatás, tégy vele, amit akarsz.” László apja a második világháború előtt magas rangú katonatiszt volt, aki azt az elvet hagyta fiának örökül, hogy Magyarországot, a haza földje mindenekelőtt, csak ezután jöhet bármilyen kormány. László ugyancsak katona lesz, csak hát ő az '50 években érkezik el a tábornoki rangig. Amikor 1956-ban a magyar földet idegen lánctalpasok tapodják, az apjától örökölt elv kerekedik felül benne. Csapatával napokig ellenáll a szovjet támadó alakulatnak, amelyet egy Dimitrij nevű tiszt vezet, aki maga sem érti, mit keres ő itt, azt pedig végképp nem, hogy ezek a szerencsétlen magyarok hogyan és miért képesek ilyen elszántan küzdeni a túlerővel, mikor teljesen világos, hogy harcuk reménytelen. Lászlót természetesen a forradalom leverése után elítélik: hosszú börtönbüntetés után szabadul. Amikor a rendszerváltás után a forradalom hőseként érkezik haza New Yorkból, hogy az új kormánytól kitüntetését átvegye, egyetlen kívánsága van csak: találkozni akar Dimitrijjel. A két öreg tábornok három napot tölt együtt Moszkvában, életük legboldogabb három napját. Tabucchi elbeszélései a szögesdrótról szólnak és a falról, amelyet mi magunknak építünk-építettünk, s gyorsan öregedő időnkbe nem biztos, hogy befér, hogy leromboljuk.

Egy egészen más *birodalom* képeiben gyönyörködhetnek a rómaiak és az oda látogatók októbertől januárig: a Scuderie del Quirinale csarnokában monumentális kiállítást szenteltek a Római Birodalom festészetének. *A La Pittura di un Impero* című tárlat az ókori Róma történelmének kulcsfontosságú korszakának, a Kr. e. I. századtól a Kr. u. V. századig terjedő időszaknak falfestményeit és legelső táblaképeit, valamint festett halotti lepleit mutatja be. Láthatók a pompeji festészet mind a négy stíluskorszakát reprezentáló freskók a pompeji és a herculaneumi ásatásokról, továbbá a patriciusok és a domusából fennmaradt első csendéletek, a korai portréfestészet remekei egészen az ókeresztény katakombákat díszítő festményekig.

Az őszi-téli szezon másik nagyszabású római kiállítása a Villa Borghese galériájában látható, *Caravaggio és Bacon* címmel. Októbertől január végéig a világhírű múzeum Caravaggio halálának 400. évfordulója előtt tisztelegve a művész remekműveit Francis Bacon, a dublini születésű angol mester húsz alkotásával együtt állítja ki. Bacon az idén lenne száz éves, a két művészóriás munkái négy évszázad távlatából folytatnak párbeszédet egymással a Galleria Borghese sajátos enteriőrjében. Két szélsőséges személyiség találkozik így egymással, akiket a kollektív tudat „elátkozott” művészekként tart számon, s akik művészetükben a létezés gyötrelmeit hasonló intenzitással és zsenialitással ábrázolták.

(Lukácsi Margit)

OROSZ

Amikor először hallottam az Ulickaja–Hodorkovszkij-levelezésről, nem érintett meg különösebben a tény, de elkezdve olvasását alig tudom abbahagyni. Erről, a Znamja októberi számában közölt anyagról beszélnek most az emberek világszerte, hozzánk is eljutott a híre. Robban ULICKAJA újabb bombája. Tisztelem benne (az íróban és az emberben egyaránt) a nyitottságot, a kíváncsiságot, a bátorságot, az önfejűséget, az autonóm problémafelvetést. Az igyekezetet a világ megértésére. Itt az egyenes kérdéseket, az intellektuális tisztességet, a képességet arra, hogy saját előfeltevéseit némileg módosítsa. Követem az éber, figyelmes, következetesen felépített dialógust.

U. riporterré lép elő. Morálisan és szellemi síkon izgatja az a saját magától nagyon különböző ember, akinek börtönbe ültetése az orosz állam túlműködésére, az igazságszolgáltatás önállótlanágára vall: arra, hogy a hatalom nem tudja kezelni nagy vagyonnal bíró polgárait, akiknek gazdasági erő kerül a kezébe. A szabadságtól való megfosztás klasszikus, tradicionális eszközével élnek újfent. S ha még politikai aspirációi is vannak, végképp megbocsáthatatlan az egyén vagyona, befolyása, s bármi áron, akár átlátszó, régi típusú koncepciók perrel ki kell vonni a forgalomból.

Ám a fenti logika, ami eddig elszigeteltségbe, külső vagy belső emigrációba, száműzetésbe vagy tisztázatlan halálba sodorta a kiszemelt egyént, most rést hagy. Az internet és az írói megszólalás szabadságának korában hogy, hogy nem, áthatható lesz a börtön vastag fala is. Lehetővé válik az elektronikus postaváltás az író és a fogoly közt.

U., akinek morális komolyságát, a közért érzett felelősségvállalását publikus megnyilvánulásaiban, szépiói munkásságában és magánbeszélgetésekben is tapasztalom, most sem okoz csalódást. Kíváncsi, utána akar járni annak, ami érdeklő: hogy ki ez az ember, hogyan viseli a börtönt: szolzszenyicini vagy salamovi módon-e, azaz épül-e tőle vagy totálisan leépítőnek találja. A válasz az utóbbi felé hajlik, ám a levelezőtárs mégis fegyelmezett, összeszedett. Az írás: az önelemzés, a pozíciók tisztázása által lehetőséget kap önmaga összerendezésére és artikulálására. Kiegyenlítették a pozíciók: amikor felmerül benne, hogy félreértik, sajnálják, biztatást és további figyelmet kap, s újra nekiragazkodik, hogy előadja, mit is képzel az ideális államról, amelynek megvalósításáról még nem mondott le. U. kételkedik az államban, nem látott ugyanis még jól működőt. Családi indíttatásból szkeptikus volt mindig a szocializmussal szemben is, amiben a nála 15 évvel fiatalabb férfi viszont hitt, aktív ifjúkommunistaként, „menedzser” módjára részt is vett (ahogyan H. saját rendszerváltás előtti tevékenységét jellemzi) benne. Aki (H.) nem mondott le máig az egyenlőség-eszményről: olyan erősen szervezett, szociális feladataira tudatosan koncentrált állapotot képzel, amely minden orosz gyermek számára esélyegyenlőséget biztosít. Többször megemlíti, hogy a nem oroszok is megérdemelnék, s bár szeretné, de, mint írja, lehetőségek hiányában értük nem vállalhat felelősséget. Ám a felnövekvő orosz generációért szeretne még tenni, bármilyen idealisztikusan is hangzik

ez, folyamatosan lehet közelíteni mégis az ideál megvalósításához, hisz ez teszi méltóvá az életet, fejtegeti. Hogy családi helyzetüktől, szociális körülményeiktől függetlenül a leghátrányosabb helyzetűek is megvalósíthassák álmukat – írja az ember a börtönből. S U. nem egyszer említi meg levelezésükben: járt ő azokban az intézményekben, amiket H. hozott létre például árvák és félárvák részére. S hogy ezek a megvalósult utópiák. Ez az ember tehát bizonyította, hogy vagyonát jól használja.

H. nem mentes a szép orosz pátosztól a jelent illetően sem: a fentieket, a jótékonyág folytatását természetesen kiszabadulása utánra tervezi, már most is úgy éli azonban napjait, mintha az éppen folyó az utolsó lenne. Hogy teljes, kerek életet tudhasson magáénak, bármikor szakadjon is vége. (Elemzi például a pénzügyi válság okait, kialakulását.)

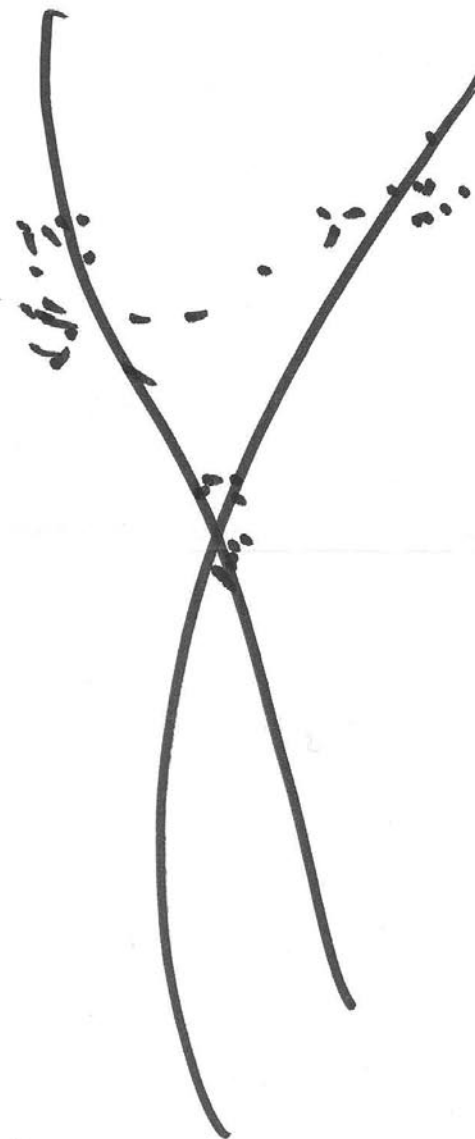
U. nem látja be, miből is táplálkozna, honnan is eredne az az új, tiszta állam, amelyről H. álmodozik, amelyben egyre öntékenyebbé váló, jól működő intézmények lesznek az adófizetők pénzéből és az ő érdekükben. U. ismer (könyvtárosok, gyermekintézmények dolgozói, orvosok közt) olyan embereket, akik nem lopnak, nem fogadnak el csúszópénzt. Vannak, nagyon kevesen, nagyon nehéz nekik. Hősök ők, írja. Talán valamit változtatnak a társadalom arculatán.

Az állam azonban: erős, erkölcstelen, kegyetlen, könyörtelen. És az adományozót sem tűri, mert meglátja a maga ellentétét benne, és gúnynak véli nagylelkűségét. Cinikus társadalomban élünk, szögezi le, s hogy nem az a baj, hogy tagjainak ideológiájuk nincs, hanem hogy a lelkiismeretük hiányzik. H. – írja U. – okos, racionális, tudós elme, irányítási tapasztalattal; és mégis – idealista, javíthatatlanul. Hosszú ál-lamelméleti fejtegetéseit már nem is kívánja megválaszolni, mert sem képzettsége, sem késztetése nincs hozzá, ismeri be. Csak azt kívánja, hadd védje meg végre magát beszélgetőtársa heves vitában egy hasonlóan hozzáértő személlyel, U. egy barátjával szemben, de már az ő konyhájában, s ő, U. hadd gubbasszon ezalatt egy teáscsészével kezében a sarokban, legkedvesebb foglalatosságát élvezve: hallgatva, miről beszélgetnek az okosok.

Már biztos fordítja valaki magyarra a rendhagyó művet. Egyre meglepőbb témák és műfajok kerülnek ki U. számítógépéből. Talán oroszul is hozzá lehet férni könyvformában Magyarországon, akár már a közeljövőben: éppen most kezdeményezi a Ráday Könyvesház, hogy orosz nyelvű szépirodalom is legyen náluk vásárolható. Viktor JEROFEJEV, a Zebra Je Kiadó elnöke érkezik hozzájuk az orosz részleg megnyitására a napokban.

(Gilbert Edit)

At időtves

X aJt 705